

- фіксація процесу: використання фото- і відео- зйомки для документування всіх дій та обставин, що відтворюються, перевіряються та уточнюються;

- технічні вимірювання: виконання необхідних вимірювань та застосування інших технічних засобів для точної фіксації обстановки;

- складання та підписання протоколу;

- слідчий переглядає фото- та відеоматеріали для виявлення можливих додаткових деталей або невідповідностей;

- оцінка доказів: аналіз зібраних даних для перевірки відповідності показань учасників реальним обставинам та формулювання висновків щодо обставин незаконного переправлення.

Слідчий експеримент під час розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України є важливим етапом у процесі розслідування. Ця слідча (розшукова) дія дозволяє не лише перевірити та уточнити показання свідків, потерпілих чи підозрюваних, але й відновити хронологію подій та зібрати нові докази, необхідні для встановлення істини, що в свою чергу потребує від учасників кримінального провадження, особливо від слідчого, професійних та логічних навичок.

Список використаних джерел

1. Рогатинська Н.З. Деякі особливості проведення слідчого експерименту у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016 р. № 2. С. 149-153.

2. Розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України: метод. рек. / [Чернявський С. С., Вознюк А. А., Брисковська О.М. та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 64 с.

3. Бегалов Є.П. Розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України: дис. канд. юр. наук: 12.00.09. Київ: Право, 2020. 278 с.

Губенко Іван Володимирович,

аспірант відділу докторантури та
ад'юнктури Національної академії
внутрішніх справ

СУДОВІ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗНИЩЕННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ РОСЛИННОГО СВІТУ

Одним із видів злочинів проти довкілля є знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу, кримінальна відповідальність за який передбачена у ст. 245 Кримінального кодексу України (далі – КК).

Із запровадженням в Україні воєнного стану на території держави почастишали випадки знищення і пошкодження лісових масивів, зелених насаджень навколо населених пунктів, вздовж залізниць, а також стерні, сухих дикоростучих трав, рослинності або її залишків на землях сільськогосподарського призначення. На сьогоднішній день через масові обстріли, часті пожежі, що виникають в результаті влучань бомб, ракет, снарядів, умисні руйнування гідроспоруд (наприклад, підрив Каховської ГЕС 6 червня 2023 року) страждає флора, фауна, виникає небезпека для життя та здоров'я мирного населення.

Відповідно, кожний факт знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу потребує належного реагування правоохоронної системи та, за наявності підстав, розслідування цього виду екологічного злочину.

Під час розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 245 КК, важливими є такі слідчі (розшукові) дії: огляд місця події; допити; зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису; пред'явлення для впізнання; проведення судових експертиз. Як зазначає Р. Олійничук, з огляду на специфічні особливості розслідування злочинів проти довкілля, вчинених шляхом знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу, виникає необхідність призначення різних видів експертиз, завдяки яким можна отримати відповіді на конкретні питання, якими цікавляться службові особи правоохоронних органів та під час досудового розслідування кримінальних проваджень такої категорії [1, с. 173].

При цьому вид судової експертизи, яку слід призначити у кримінальному провадженні, розпочатому за ст. 245 КК, залежить від обставин справи, а також багато у чому визначається способом вчинення злочину та його наслідками. Наприклад, до способів вчинення знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу відносяться: дія вогнем (підпал), інші загальнонебезпечні дії щодо таких об'єктів рослинного світу як ліси, приміські зелені насадження, дикоростучі трави, рослинність земель сільськогосподарського призначення. Під загальнонебезпечним способом розуміють випадки знищення або ушкодження дією, аналогічною за характером і впливом, тобто затоплення, обвал, хімічні забруднення, фізичне руйнування транспортними засобами тощо. Тому відповідно до конкретного способу знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу призначається певний вид експертизи.

Щодо наслідків злочину, передбаченого ст. 245 КК України, то це можуть бути загибель людей, масова загибель тварин або інші тяжкі наслідки. Наприклад, при знищенні або пошкодженні об'єктів рослинного світу, внаслідок якого загинуло одна, дві або більше людей, обов'язково має призначатися судово-медична експертиза трупу (відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 242 КПК України), а якщо сталася загибель тварин – судово-ветеринарна експертиза [2].

Науковці до найбільш типових експертиз, які призначаються в ході розслідування злочинів проти довкілля, що вчинені шляхом знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу, відносять такі: судово-хімічна, токсикологічна, радіологічна, технічна, технологічна, будівельно-технічна, агротехнічна, лісотехнічна, зоотехнічна, гідрометеорологічна, судово-медична, медико-санітарна, судово-ветеринарна та екологічна експертизи [3-6].

Водночас, з урахуванням вивчення слідчої і експертної практик та відповідно до нормативних документів сфери судово-експертної діяльності [7, 8], пропонуємо такий перелік типових експертиз у кримінальних провадженнях про знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу:

1. Екологічна експертиза. Об'єктом екологічної експертизи є матеріальні і матеріалізовані джерела інформації, що містять фактичні дані про обставини надзвичайної екологічної ситуації, у тому числі речові докази, фрагменти місця події, устаткування, комунікації, тощо. До основних завдань цієї експертизи належать: визначення обставин, що пов'язані з настанням надзвичайної екологічної ситуації; встановлення відповідності дій осіб (або їх бездіяльності), причетних до надзвичайної екологічної ситуації, вимогам нормативних актів у сфері екологічної безпеки, охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів та ін. Серед переліку вирішуваних питань у кримінальному провадженні за ст. 245 КК: Які причини виникнення надзвичайної екологічної ситуації та які обставини їх обумовили? Дії (бездіяльність) яких осіб знаходяться з технічної точки зору у причинному зв'язку з настанням досліджуваної події [7]?

2. Біологічна експертиза (дослідження об'єктів рослинного походження). Біологічна експертиза досліджує об'єкти рослинного та тваринного походження. Першими найчастіше бувають: листя, стебла, квіти, сіно, соломка, кора, деревина, коріння, плоди, насіння, зерно, спори, пилок тощо. Вирішувані питання у кримінальному провадженні за ст. 245 КК такі: Чи є дані об'єкти частинами одного цілого (наприклад, гілля та стовбур, дві частини листка рослини тощо)? Який

вік рослини, її частин? Чи мають дані зразки рослин спільну родову (групову) належність (за місцем вирощування тощо)?

3. Експертиза у сфері інтелектуальної власності щодо сорту рослин. При знищенні або пошкодженні об'єктів рослинного світу трапляються випадки умисного порушення права інтелектуальної власності на сорти рослин (зокрема з метою приховати відповідний факт правопорушення). У цих випадках проводиться судова експертиза з питань інтелектуальної власності на сорти рослин. Об'єктами такої експертизи є: сорти рослин, прямими носіями яких є насіння й садивний матеріал. Окремі дослідження можуть проводитися за наявними в матеріалах справи документами, в яких містяться відомості про властивості та ознаки сорту, а саме: патент на сорт рослин і офіційний опис сорту рослин, де зазначається сукупність ознак певного сорту рослин, що набув правової охорони [9, с. 344]. До об'єктів експертизи також належать порівняльні зразки та інші матеріали справи, що містять відомості щодо предмету експертизи. Під час експертизи досліджуються фактичні дані та обставини справи про властивості, ознаки, закономірності створення сортів рослин і використання їх, відповідна вартість, завдані збитки та інші питання, які мають значення для досудового розслідування і судового розгляду кримінального провадження.

З урахуванням окремих особливостей сортів рослин до вилучення їх та порівняльних зразків можуть залучатися такі спеціалісти як ботаніки, геохіміки, біохіміки, мінерологи, біологи.

4. Експертизи у сфері земельних відносин. До цієї групи відносяться земельно-технічна експертиза і експертиза з питань землеустрою. Основним завданням *земельно-технічної експертизи* є: визначення фактичного землекористування земельними ділянками, а саме фізичних характеристик земельних ділянок (конфігурації, площі, промірів тощо). До переліку вирішуваних питань щодо з'ясування обставин знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу відносяться: Який фактичний порядок користування земельною ділянкою? Яка конфігурація, проміри та площа земельної ділянки, що перебуває у користуванні співвласника (співвласників)? Основними завданнями *експертизи з питань землеустрою* є: визначення відповідності зміни цільового призначення земельних ділянок та її затвердження вимогам земельного законодавства та іншим нормативним документам з питань землеустрою та землекористування; визначення відповідності фактичного землекористування правовстановлювальним документам, документації із землеустрою на земельні ділянки й нормативно-правовим актам [7].

5. Пожежно-технічна експертиза. Основними завданнями пожежно-технічної експертизи у кримінальному провадженні за ст. 245 КК є: визначення причин, умов та процесів виникнення пожежі; визначення часу та шляхів розповсюдження пожежі; визначення обставин, які сприяли виникненню та розповсюдженню пожежі. Орієнтовний перелік вирішуваних питань: Де був осередок пожежі (місце виникнення початкового горіння)? Якими шляхами поширювався вогонь від осередку пожежі? Яка причина виникнення пожежі? Який час тривала пожежа? Чи можливе загорання даної речовини (матеріалу) від даного джерела запалювання? Що було первинним: пожежа чи вибух? Яке джерело запалювання зумовило займання наявного горючого середовища (матеріалу, речовини) у місці формування осередку пожежі? Який механізм виникнення пожежі? Якими вибухо-, пожежонебезпечними властивостями характеризуються надані на дослідження матеріали (речовини) [7]?

6. Вибухотехнічна експертиза, яка може включати дослідження вибухових пристроїв, слідів та обставин вибуху; експертизу вибухових речовин, продуктів вибуху; дослідження обставин і механізму техногенних вибухів. Основними завданнями *експертизи вибухових пристроїв* є: визначення факту вибуху вибухового пристрою на місці події; визначення виду вибуху; визначення потужності вибуху вибухового пристрою; установлення наявності в обставинах справи даних, що стосуються особи, яка виготовила саморобний вибуховий пристрій і привела його в дію. Основними завданнями *експертизи вибухових речовин, продуктів вибуху* є: виявлення мікрослідів вибухових речовин і продуктів їх розкладу на предметах-носіях; установлення за продуктами розкладу вибухових речовин вихідної речовини, яка була використана для вибуху [7].

7. Водно-технічна експертиза. Транспортні події на воді – це серйозні аварії (катастрофи), серйозні інциденти, порушення вимог безпеки судноплавства, аварії (катастрофи) з малими суднами, що виникли під час руху судна та призвели до загибелі та травмування людей, загибелі, затоплення або пошкодження судна, пошкодження причальних, шляхових, гідротехнічних та інших споруд, дезорганізації руху, забруднення довкілля тощо [10].

8. Експертиза безпеки життєдіяльності.

9. Електротехнічна експертиза.

10. Судово-медичні і ветеринарні дослідження.

В окремих випадках розслідування знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу для експертного дослідження призначаються комплексні судові експертизи.

Список використаних джерел

1. Олійничук Р. Особливості розслідування знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу. *Актуальні проблеми правознавства*. Вип. 2 (26)/2021. С. 171–175. DOI: 10.35774/app2021.02.171.
2. Яценко І. В. Можливості судово-ветеринарної експертизи у забезпеченні відшкодування шкоди, завданої внаслідок ведення агресивної війни. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: мат. IV міжнарод. наук.-практ. конф. (Київ, 16 грудня 2022 р.). Київ: НАВС, 2022. С. 510–514.
3. Турлова Ю. А. Фактори латентності екологічної злочинності. *Вісник Запорізького національного університету*. 2016. №2. С. 95–102.
4. Синчук О. В. Типові версії в методиці розслідування підпалів. *Наукові дослідження. Сер. Питання боротьби зі злочинністю*. 2015. Вип. 30. С. 116–120.
5. Лаврищев В. В. Особливості розслідування екологічних злочинів. *Актуальні проблеми сучасного розвитку міжнародного морського, транспортного та екологічного права*. 2010. С. 113–119.
6. Ринкова О. В. Необхідність комплексного підходу до використання спеціальних знань та проведення судово-експертних досліджень під час розслідування екологічних злочинів. *Криміналістичний вісник*. 2010. № 2 (14). С. 81–87.
7. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Мін'юсту України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.
8. Про затвердження Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів : наказ Мін'юсту України від 3 берез. 2015 р. № 301/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#n223>.
9. Судові експертизи у процесуальному праві України : навч. посіб. / за заг. ред. О. Г. Рувіна. Київ : Видавництво Ліра-К, 2019. 424 с.
10. Водно-технічна експертиза : офіційний сайт Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Мін'юсту України. URL: <https://kndise.gov.ua/vodno-tehniczna/>.